

Ton Jansen
De sleutel ligt in Washington
Achtergronden van de oorlog in Oekraïne en blik op de toekomst
van Europa
Een oproep tot bezinning

Ter herdenking van de val van de Muur 33 1/3 jaar geleden
op 9 november 1989

Voor Elena en voor alle mensen die onder
dit zinloze geweld lijden

Ton Jansen

De sleutel ligt in Washington

Achtergronden van de oorlog in Oekraïne

en blik op de toekomst van Europa

Een oproep tot bezinning

PALLADION

ISBN 978-90-76921-37-2
NUR 740, 689, 686, 697

Druk: Printforce, Culemborg

Ontwerp omslag: Herman Boswijk / Ton Jansen

Afbeelding voorzijde: Rotunda van het Capitool in Washington DC

© 2023 Palladion, Rotterdam

Palladion is een imprint van Perun Boeken

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. *No part of this book may be reproduced, in any form, without written permission from the publisher.*

‘De uitbreiding van de NAVO zou de meest noodlottige fout zijn van de Amerikaanse politiek in het tijdperk na de Koude Oorlog.’

George F. Kennan, *‘A Fateful Error’*
New York Times, 5 februari 1997, Section A, p. 23

‘De oorlog in Oekraïne is niet alleen een militair conflict; het is ook een economische oorlog en een informatieoorlog.’

‘Wapenleveranties betekenen dat de oorlog nodeloos wordt verlengd.’

Generaal b.d. Harald Kujat, *‘Ukraineconflikt: “Jetzt wäre der richtige Zeitpunkt, die abgebrochenen Verhandlungen wieder aufzunehmen”’*.

Zeitgeschehen im Fokus, Nr. 1, 18 januari 2023

‘Zolang deze oorlog voortduurt, zullen mensen over de hele wereld blijven lijden en zal het schrikbeeld van een catastrofale gebeurtenis ... blijven opdoemen. Het wordt tijd dat Rusland, Oekraïne en het Westen inzien dat er maar één manier is om aan die risico's een einde te maken: de wapens neerleggen en naar de onderhandelingstafel komen.

Connor Echols, *‘Diplomacy Watch: Did Boris Johnson help stop a peace deal in Ukraine?’*

Responsible Statecraft, 2 september 2022

‘Als ik munitie stuur, dan doe ik mee aan de oorlog. En ik wil niet meedoen aan de oorlog, ik wil vrede.’

Luiz Inacio Lula da Silva, president van Brazilië,
tijdens zijn bezoek aan Washington op 10 februari 2023

‘Ik zou mezelf zonder probleem opofferen om deze hel te beëindigen.’

Halyna Luhova, burgemeester van de oekraïense stad Cherson
New York Times, 10 februari 2023

INHOUD

Inhoud	7
Voorwoord	11
Inleiding.....	13
DEEL I: ACHTERGRONDEN	
Hoofdstuk 1: Voorgeschiedenis.....	19
‘Geen duimbreed!’	20
Uitbreiding van de NAVO na 1991	26
Kleurenrevoluties in 2003 en 2004.....	30
Veiligheidsconferentie van München 2007.....	33
NAVO-top in Boekarest in 2008	34
Majdanrevolutie 2013-2014.....	36
Annexatie van de Krim 2014	37
Hoofdstuk 2: Oorlog!.....	41
Oplopende spanningen.....	41
Olie op het vuur	43
Invasie	47
Normandië-overleg 2019-2021.....	48

DEEL II: HEDEN

Hoofdstuk 3: Wat nu?	55
Een gigantische illusie	55
Hoofdstuk 4: De enige oplossing.....	57
Rusland	57
Oekraïne	58
Europese Unie.....	61
Verenigde Staten.....	64
Europa ontwaak!.....	69

DEEL III: NIEUWE WEGEN

Hoofdstuk 5: Een nieuw Europa.....	75
Twistappel	77
Een neutraal Europa als midden tussen Oost en West.....	79
Nieuwe veiligheidsstructuur.....	83
Slotsom	86
Hoofdstuk 6: Sociale driegeleding als alternatief voor de eenheidsstaat.....	89
Nationaliteitenvraagstuk.....	89
De ‘andere handeling’	93
Sociale driegeleding.....	96
Hoofdstuk 7: Taalwet van 2019	99
Inhoud en doelstelling	99
Praktische gevolgen	102
Sociale driegeleding en de taalwet.....	105

Hoofdstuk 8: Sociale driegeleding in de praktijk.....	109
Autonomie voor het volksleven in Oekraïne.....	113
Gezonde rivaliteit	115
Autonomie of vrij geestesleven?	118
 Samenvatting en conclusie	 125
 BIJLAGEN	
Bijlage I: Artikel Henry Kissinger	135
Bijlage II: Lezing van George Friedman	140
Bijlage III: Interview met Jaap de Hoop Scheffer	146
 Noten	 159

VOORWOORD

Anders dan wellicht verwacht zou worden ligt aan dit boekje geen minutieus uitgewerkt plan ten grondslag. Het is veeleer de spontane vrucht van een gesprek met russische vrienden, waarbij ondergetekende aanbod zijn visie op de toen reeds enkele maanden aan de gang zijnde oorlog in Oekraïne op papier te zetten, in de achteraf naïef gebleken veronderstelling dat dit hooguit een ochtendje werk zou zijn.

Van het een kwam het ander en al schrijvende breidde de inhoud zich vanzelf steeds meer uit. Wat aanvankelijk niet meer dan het werk van enkele uren leek te zijn, bleek uiteindelijk maanden tijd te vragen. Waarbij niet alleen inzichten die in de loop van ruim dertig jaar ervaring en studie zijn ontstaan, een plaats hebben gekregen, maar ook talrijke interessante ontdekkingen werden gedaan die niet in het overzicht mochten ontbreken, net zo min als de nieuwe ontwikkelingen waarover dagelijks in de media werd bericht. Teneinde de verhaallijn niet te veel te onderbreken zijn deze nieuwe onderzoeksresultaten in veel gevallen niet in de hoofdtekst opgenomen, maar in afzonderlijke noten. Hier is in alle gevallen ook een verwijzing te vinden naar de boeken, artikelen, documenten en websites, waarvan bij dit onderzoek gebruik is gemaakt. Deze bronnen zijn in principe allemaal, of bijna allemaal via het internet te raadplegen. Voor zover de lezer deze talrijke verwijzingen als een storende onderbreking van het leesproces ondervindt, kan lezing ervan ook achteraf plaatsvinden of eventueel helemaal achterwege blijven.

Bij dit alles is er niet naar gestreefd om een zo volledig mogelijk overzicht te geven, bijvoorbeeld van de uitbreiding van de NAVO of de recente geschiedenis van Oekraïne, maar zijn slechts die gebeur-

tenissen belicht die van belang zijn om te begrijpen hoe deze mensonterende oorlog ooit heeft kunnen ontstaan en vooral hoe hij weer zo spoedig mogelijk beëindigd kan worden. Want iedere dag dat dit zinloze bloedvergieten voortduurt is een dag te lang.

Hoewel de auteur zich bij het schrijven van dit boekje alle moeite heeft gegeven om een zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld te schilderen, zijn onjuistheden desondanks niet uitgesloten. Naar de overtuiging van de auteur kan dit echter slechts ondergeschikte punten betreffen, niet de diepere essentie. De tijd en het leven zullen leren in hoeverre dit ook werkelijk zo is. Want, zo zei Goethe: ‘Alleen wat vruchtbaar is, is waar’.

Rest mij ten slotte nog mijn hartelijke dank uit te spreken jegens alle mensen die op de een of andere manier aan de totstandkoming van dit boekje hebben bijgedragen. Moge het zijn weg in de wereld vinden naar de mensen van goede wil, die zo snel mogelijk een einde aan deze oorlog willen zien en – net als de auteur – niet tevreden zijn met het oppervlakkige en eenzijdige beeld dat de media ons voor-schotelen, maar zich op basis van eigen onderzoek een gedegen oordeel over deze oorlog willen vormen. Hieraan bij te dragen, door aandacht te vragen voor *beide* kanten van de medaille, is wat met dit boekje is nagestreefd. In de hoop hiermee een bijdrage aan de vrede in Europa en de wereld te leveren.

Ton Jansen

Rotterdam, 27 februari 2023

INLEIDING

Sinds russische troepen in februari van dit jaar Oekraïne binnenvielen, is de oorlog alom het gesprek van de dag, zoals eerst de coronakrisis dat was. Hoe kan het ook anders bij zo'n ingrijpende en tragische gebeurtenis met zulke verstrekkende gevolgen?! Waarbij velen, niet alleen in Oekraïne maar ook hier in het Westen, zich vertwijfeld afvragen waarom dit allemaal nodig was, wat de oorzaak van dit conflict is. Het antwoord dat media en politici op deze vraag geven is simpel: vrijwel zonder uitzondering wordt de oorlog in Oekraïne in de berichtgeving voorgesteld als een gevolg van russische agressie, terwijl Poetin afgeschilderd wordt als een op macht beluste dictator, die op het herstel van de uiteengevallen Sovjet-Unie uit is. Als wij hem nú in Oekraïne niet stoppen, zo luidt de boodschap, zal hij zeker verder gaan en bijvoorbeeld ook de Baltische landen bezetten.¹

Hoe aannemelijk en overtuigend dit verhaal ook klinken mag, bij nadere beschouwing blijkt het maar een zeer eenzijdig beeld van de werkelijkheid te geven, waarbij de ene kant van de zaak in hoge mate wordt overbelicht en de andere kant in even hoge mate onderbelicht. Dit geldt niet alleen voor de oorzaken van de oorlog, maar ook voor de gevolgen ervan. Waar we – terecht – dagelijks over het vele schrijnende leed aan oekraïense kant horen en lezen, daar wordt er – ten onrechte – over het leed aan russische kant met vrijwel geen woord gerept. Toch worden ook daar vele jonge levens in de knop gebroken en moeten vele vrouwen hun zoon of man en vele kinderen hun vader missen. Ook is er – wederom terecht – uitgebreid aandacht voor de russische oorlogsmisdaden, maar – wederom ten onrechte – niet of nauwelijks voor de oorlogsmisdaden die blijkens diverse mensenrechtenorganisaties ook aan oekraïense kant worden begaan, zij het

in beduidend mindere en minder ernstige mate.² In al deze opzichten wordt duidelijk met twee maten gemeten.

Tegelijkertijd wordt de oorlog niet alleen voorgesteld als een militaire en politieke aangelegenheid, maar vooral als een morele kwestie, een strijd van goed tegen kwaad, waarbij ‘wij’ uiteraard de ‘goeden’ zijn en ‘zij’, dat wil zeggen Poetin c. q. Rusland de ‘kwaden’. Niet alleen om het behoud van de vrijheid en soevereiniteit van Oekraïne gaat de strijd, zo wil het verhaal, maar tevens om het behoud van de ‘europese waarden’, wat dat dan ook precies mogen zijn. De ‘demokratie’ tegen de ‘autokratie’ te verdedigen, daar draait het uiteindelijk om, hiervoor staat Oekraïne heldhaftig op de bres. Hún oorlog is dus ook ónze oorlog! Hoeveel waarheid hierin ook mag schuilen, zo simpel als hier wordt gesteld ligt de zaak in werkelijkheid niet.

Opzet van deze beschouwing is om het eenzijdige beeld dat de media en politici ons voorhouden te doorbreken door – als basis voor een afgewogen oordeel – niet alleen de gangbare visie, maar *beide* kanten van de medaille te tonen. Dit met als doel om een zo objectief mogelijk inzicht te ontwikkelen in de factoren die tot deze oorlog hebben geleid, in de hoop hierdoor aan een spoedig einde van deze zinloze broederstrijd bij te dragen en een eventuele herhaling in de toekomst te voorkomen. *Want wie omtrent de ware oorzaak van een probleem in het duister tast, is ook niet in staat hiervoor een effectieve remedie te vinden.*

Aan deze opzet is evenwel een zeker gevaar verbonden, namelijk dat de lezer zal menen dat schrijver dezes het voor Poetin opneemt en diens verantwoordelijkheid voor deze oorlog bagatelliseert of zelfs ontkent. Dat is geenszins het geval, integendeel. Dát Poetin verantwoordelijk is voor deze oorlog, is evident; hij is tenslotte degene die hem ontketend heeft. De waarheid gebiedt ons echter toe te geven, dat Poetin *niet als enige verantwoordelijkheid* voor deze zinloze

broederstrijd draagt. Wie zich namelijk in de achtergronden van deze oorlog verdiept, zoals in dit boekje wordt geprobeerd, kan – als hij de feiten tot hun recht laat komen – daarbij niet anders dan concluderen, dat *ook anderen dan Poetin een aandeel in het ontstaan van deze strijd* hebben, zoals bijvoorbeeld de Amerikaanse regering, de NAVO, de EU die als een schoothondje achter de VS aanloopt en ten slotte ook de regering in Kyiv zelf die Ruslands gevoeligheden de laatste jaren stelselmatig met voeten heeft getreden. Voor zover in dit boekje derhalve getracht wordt begrip te wekken voor Poetins houding, moet dit dus niet worden gezien als rechtvaardiging van zijn daden, maar *uitsluitend* als een poging om te begrijpen hoe deze oorlog heeft kunnen ontstaan en hoe hij zo spoedig mogelijk weer beëindigd kan worden, en tevens hoe in de toekomst dergelijke conflicten mogelijksterwijs voorkomen kunnen worden. Poetin tot zondebok bestempelen, hem ‘waaninnig’ noemen of zonder meer op één lijn stellen met Hitler en Stalin brengt ons wat dit betreft volstrekt niet verder.

Hoe, zo is nu de vraag, is het tot die fatale dag in februari 2022 gekomen, waarop Rusland Oekraïne binnenviel? Wat heeft Poetin tot zijn noodlottige besluit bewogen?

DEEL I

ACHTERGRONDEN

HOOFDSTUK 1: VOORGESCHIEDENIS

Wanneer we de berichten in de kranten over de oorlog in Oekraïne volgen, blijkt de oorzaak van de oorlog vooral te worden gezocht in Poetins machtswellust en zijn streven om het uiteengevallen Sovjetrijk te herstellen. Als Poetin nú niet wordt gestopt, zo wordt met stelligheid beweerd, zullen ook andere voormalige landen van het vroegere Oostblok, ja heel Europa, niet veilig voor hem zijn. Zo bezien gaat de strijd die nu in Oekraïne wordt gevoerd dus niet alleen om de zelfstandigheid van dit land, maar om de verdediging van heel de westerse wereld en de westerse waarden, ofwel van de democratie tegen de autokratie. Daarom is Oekraïnes strijd ook ónze strijd!

Ogenschijnlijk een heel aannemelijk verhaal, wat dan ook door vele mensen als dé werkelijkheid wordt gezien. Staan we echter wat langer bij deze opvatting stil, dan kan ons met name de eenzijdigheid daarvan opvallen, in de zin dat de hele kwestie hoofdzakelijk van de westerse kant wordt belicht, waarbij Poetin als boosdoener wordt gezien en het Westen, met name Oekraïne, als slachtoffer. Opvallenderwijs is daarbij niet of nauwelijks oog voor de rol van het Westen, met name de VS en de NAVO, bij het ontstaan van dit conflict en evenmin voor de bedreiging die voor Rusland van het Westen uitgaat. Wie zich werkelijk in dit conflict verdiept, kan niet anders dan constateren dat ook deze factoren van grote betekenis zijn.

Willen we ons werkelijk een beeld vormen van het ontstaan van deze oorlog, of van welke historische gebeurtenis dan ook, dan zijn twee zaken bepalend: van welk *beginpunt* wordt uitgegaan? En: welke *motieven* spelen er een rol? Ten aanzien van deze twee punten verschillen de opvattingen in de mainstreammedia enerzijds en bij diverse deskundigen anderzijds diametraal: in het eerste geval neemt

men de inval in Oekraïne begin dit jaar als uitgangspunt (waarbij men dus doet alsof dit conflict uit de lucht is komen vallen en geen voorgeschiedenis heeft), terwijl het motief zoals gezegd hoofdzakelijk in Poetins persoonlijkheid, met name in zijn – al dan niet vermeende – machtswellust wordt gezocht. Daarentegen benadrukt Rusland zelf, daarin gesteund door een kleine groep deskundigen alsmede door diverse, niet direct bij het conflict betrokken landen, zoals Turkije en China, dat dit conflict een lange voorgeschiedenis heeft, waarbij men de gebeurtenissen sinds de val van de Muur in 1989 en het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 niet buiten beschouwing kan laten, terwijl men bij de zoektocht naar de motieven ook zeker de veiligheidssituatie van Rusland niet kan negeren. Hoe ziet het beeld van deze oorlog eruit, wanneer we deze twee aspecten bij onze beschouwing betrekken?

‘Geen duimbreed!’

Op zoek naar de achtergronden en oorzaken van de huidige oorlog in Oekraïne kunnen we niet om de gebeurtenissen in het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw heen. Nadat in november 1989 de Berlijnse Muur was geopend en het Warschaupact tekenen van ontbinding begon te vertonen³, diende zich de vraag aan wat er met Oost-Duitsland moest gebeuren? Moest dit land zelfstandig blijven? Of moest het aansluiting zoeken bij zijn westerse buur?

Om redenen die nooit helemaal zijn opgehelderd kozen de belangrijkste politieke leiders in het Westen, zoals de toenmalige president George Bush sr. en de Duitse bondskanselier Helmut Kohl, pertinent voor deze tweede optie, dit ondanks het feit dat veel deskundigen van mening waren dat beide landen hier zowel economisch als cultureel niet klaar voor waren. Wat – en dit ter zijde – door de loop van de geschiedenis vervolgens uitdrukkelijk is bevestigd.

Afbeelding 1: De landen van het Warschaupact tot 1968. Albanië stapte in 1968 vanwege het neerslaan van de Praagse Lente uit het Warschaupact, terwijl door de aansluiting bij de Bondsrepubliek aan het lidmaatschap van de DDR in 1990 een einde kwam.

In de daaropvolgende tijd reisde een heel contingent westerse leiders, de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken James Baker III voorop, met in zijn kielzog onder andere zijn Duitse ambtsgenoot Hans Dietrich Genscher en bondskanselier Helmut Kohl, benevens de Britse minister van Buitenlandse Zaken Douglas Hurd en de Franse president François Mitterrand naar Moskou om aldaar met de Russische president Michail Gorbatsjov de kwestie van de Duitse eenwording te bespreken. Cruciaal punt daarbij was het veiligheidsaspect: moest het verenigde Duitsland zich aansluiten bij de NAVO of bij het Warschaupact? Of bij beide? Of kon het beter neutraal blijven? In het eerste geval, aansluiting bij de NAVO, zou het voormalige Oost-Duitsland in het westerse kamp terecht komen en van bondgenoot tot potentiële vijand voor Rusland worden. Geen aantrekkelijk vooruitzicht uiteraard, en Gorbatsjov stond hier dan ook aanvankelijk zeer sceptisch tegenover. Want wie weet welke landen nog meer zouden volgen als dit eerste schaap over de dam was?!

Met beloften van omvangrijke financiële steun⁴ en toezeggingen dat Rusland bij de vormgeving van een nieuwe Europese veiligheidsstructuur zou worden betrokken en dat er geen buitenlandse NAVO-troepen zouden worden gelegerd in voormalig Oost-Duitsland, maar

vooral dankzij de verzekering van James Baker dat de NAVO 'geen duimbreed' (*'not one inch'*) verder naar het oosten zou opschuiven, wist men Gorbatsjov uiteindelijk te bewegen zich niet langer tegen het NAVO-lidmaatschap van het verenigde Duitsland te verzetten: op 12 september 1990 werd in Moskou door de ministers van Buitenlandse Zaken van de VS, Rusland, West-Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, alsmede door de premier van Oost-Duitsland, het zogeheten 'Twee-plus-Vier-Verdrag' (*'Two Plus Four Agreement'*) ondertekend. Ruim een jaar later, op 3 oktober 1990, werd vervolgens de duitse eenwording een feit.⁵

Diverse auteurs hebben achteraf beweerd, dat nooit een dergelijke belofte aan zou zijn gedaan, omdat dit niet in het 'Twee-plus-Vier-Verdrag' zou staan.⁶ Dit laatste klopt, maar vrijgegeven geheime documenten van de gesprekken die James Baker en anderen in het voorjaar van 1990 met Gorbatsjov en zijn minister van Buitenlandse Zaken Eduard Sjewardnadze hebben gevoerd, wijzen onomstotelijk uit dat wel degelijk van een dergelijke belofte sprake is.⁷

Van doorslaggevende betekenis is in dit opzicht het onderhoud dat op 9 februari 1990 in Moskou in aanwezigheid van Sjewardnadze tussen Baker en Gorbatsjov plaatsvond. Tot het uiterste gemotiveerd om de russische leider voor zijn plan aangaande de duitse eenwording en het NAVO-lidmaatschap van het verenigde Duitsland te winnen, wees Baker Gorbatsjov op het gevaar dat een verenigd Duitsland los van de NAVO wederom een bedreiging voor de vrede in Europa en de wereld zou kunnen vormen, ditmaal zelfs van kernwapens voorzien. Inbedding in de NAVO zou dit daarentegen voorkomen. Waarop hij vervolgde: 'Wij [president Bush en hijzelf] begrijpen dat het niet alleen voor de Sovjet-Unie maar ook voor andere Europese landen belangrijk is garanties te hebben dat, indien de Verenigde Staten hun aanwezigheid in Duitsland in het kader van de NAVO hand-